

Ал батыс әдебиетінде сталкинг кейде жоғары деңгейде романтизацияланады, әсіресе XIX ғасырдағы романтикалық роман мен әдеби дәстүрде. Мұнда табандылық, бақылау және кейде шекара бұзу әрекеттері махаббаттың шынайы және құмарлыққа толы белгісі ретінде бейнеленеді. Мысалы, Эмили Бронтедің «Найзағайлы асу» романында Хитклифтің Кэтринге деген обсессивті махаббаты романтикалық пафоспен сипатталады: ол тек сүйіктісін иеленуге ұмтылмай, сонымен қатар оның өліміне дейін эмоционалды байланысын сақтайды, бұл әрекеттер кейде эстетикалық және трагедиялық реңкпен ұсынылады. Кэтриннің «Мен Хитклифтің» сөзі шекараның толық жойылуын, иемдену иллюзиясын көрсетеді. Кэтрин өлгеннен кейін Хитклиф оның қабірін ашады, рухын шақырады, балаларын қинайды — бірақ роман мұны трагедиялық құмарлықтың ұлылығы ретінде береді [9].

Қазақ әдебиетіндегі ең маңызды ерекшелік – обсессивті қудалаудың жеке патологиядан жүйелік зорлыққа ауысуы. Ру, ұят, мемлекет аппараты және экономикалық мүдде жеке адамның ерік бостандығын шектейді және мұндай бақылауды Foucault (1975) теориясы бойынша билік пен бақылаудың диффузды формасы: зорлық жеке субъектіден емес, жүйеден шығады, бұл оны «табиғи» немесе «заңды» деп қабылдатады. Бұл мотивтерде романтизация жоқ – керісінше, моральдық айыптау, жәбірленуші дауысы және жүйелік сын басым.

Lippman (2018) поп-мәдениеттегі обсессивті қудалаудың нормализациясын зерттей отырып, медиалық бейнелердің аудиторияның қатынас нормалары туралы идеяларына тікелей ықпал ететінін дәлелдейді [10, 532-533 б]. Бұл контекстте әдебиеттің деконструктивтік функциясы маңызды. Қазақ классикалық әдебиеті бұл функцияны белгілі дәрежеде орындайды: обсессивті кейіпкерлер романтикаландырылмайды, бақылаудың институционалдық тамырлары – ру қысымы, ұят механизмі, мемлекет аппараты – айқындалады, жәбірленуші перспективасы күшейтіледі. Алайда мәтіндердегі «ұят» бойымен жәбірленушіге артылуы институционалдық бақылаудың толық сыналмауын да байқатады.

Қорыта келе, сталкингті «билік пен бақылау дискурсы» ретінде талдау – заманауи әдебиеттанудың өзекті бағыты деп айта аламыз. Бұл тәсіл әдебиетке тек эстетикалық емес, әлеуметтік-критикалық функция жүктейді: мәтіндердегі обсессивті қатынастарды ашу арқылы оқырман жаңа аналитикалық оптика алады, «махаббат» пен «бақылаудың» арасындағы шекараны айқындауға мүмкіндік туады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Mullen P. E., Pathé M., Purcell R. *Stalkers and Their Victims* (2nd ed.). – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 336 p.
2. Parkhill, Alice J., Nixon, Margaret, McEwan, Troy E. (2022) A critical analysis of stalking theory and implications for research and practice. *Behavioral Sciences & the Law*, 40 (5). pp. 562-583. <https://doi.org/10.1002/bsl.2598>
3. Kamphuis J. H., Emmelkamp P. M. G. *Stalking – a contemporary challenge for forensic and clinical psychiatry*. – London: British Journal of Psychiatry, 2003. – 12–15 p.
4. Kernberg O. *Borderline Conditions and Pathological Narcissism*. – New York: Jason Aronson, 1975. – 361 p.
5. Tennov D. *Love and Limerence: The Experience of Being in Love*. – New York: Stein and Day, 1979. – 273 p.
6. Foucault M. *Surveiller et punir: Naissance de la prison*. – Paris: Gallimard, 1975. – 318 p.
7. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). – Washington, DC: American Psychiatric Publishing, 2013. – 947 p.
8. Исабеков Д. Қарғын. – Қарағанды «Qasym баспа үйі», 2022. – 320 б.
9. Бронте Э. Найзағайлы асу. – Астана «Фолиант», 2022 – 360 б.
10. Lippman J. R. I did it because I never stopped loving you: The effects of media portrayals of persistent pursuit on beliefs about stalking. – *Communication Research*, 2018. – 511–535 p.

Доненбаева А.А., Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университеті, философия және психология факультеті, КДР-24-1к, студент
(Ғылыми жетекшісі - аға оқытушы, магистр Н.Т.Мұқан)

ЖАҒАНДАНУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ЭСТРАДАЛЫҚ ВОКАЛ ӨНЕРІНІҢ ДАМУЫ: ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ ЫҚПАЛЫ

Қазіргі мәдени кеңістікте эстрадалық вокал өнері бұрынғыдай тек сахналық орындаушылық шеңберінде ғана дамып отырған жоқ. Жаһандану үдерісі, цифрлық коммуникациялардың жеделдеуі және жасанды интеллект технологияларының күнделікті өмірге енуі бұл өнер саласының ішкі құрылымына, орындаушылық логикасына және кәсіби даярлық жүйесіне түбегейлі өзгерістер енгізуде. Эстрадалық вокал бүгінгі таңда тек эстетикалық құбылыс емес, сонымен қатар технологиялық, әлеуметтік және педагогикалық факторлар тоғысқан көпқабатты феноменге айналып отыр.

Жасанды интеллекттің музыка саласында қолданылуы көбіне дыбысты өңдеу немесе техникалық жетілдіру деңгейінде қарастырылып келеді. Алайда эстрадалық вокал контекстінде бұл технологияның ықпалы әлдеқайда терең. Ол орындаушының дауысқа деген қарым-қатынасын, өзін-өзі бағалау механизмін, тіпті

шығармашылық шешім қабылдау үрдісін өзгерте бастады. Осыған қарамастан, қазіргі ғылыми еңбектерде жасанды интеллекттің эстрадалық вокал өнерінің ішкі табиғатына, орындаушылық даралыққа және вокалдық ойлаудың қалыптасуына әсері жеткілікті деңгейде жүйеленбеген.

Зерттеу мәселесінің өзектілігі дәл осы тұста айқындалады. Жаһандану жағдайында эстрадалық вокал бір мезгілде екі қарама-қарсы үрдісті бастан кешіруде: бір жағынан, жаһандық цифрлық стандарттар орындаушылықты белгілі бір үлгіге бейімдеуге ұмтылса, екінші жағынан, көрермен орындаушыдан қайталанбас үн, дара стиль және шынайы эмоциялық әсер күтеді. Жасанды интеллект осы екі бағыттың арасында орналасып, кей жағдайда шығармашылықты қолдайтын құралға, кей жағдайда оны шектейтін факторға айналуы мүмкін.

Музыкалық білім беру жүйесі тұрғысынан алғанда, зерттеу практикалық маңызға ие. Студенттер жасанды интеллект құралдарын жиі қолданған сайын, оқытушының дәстүрлі рөлі де өзгеріске ұшырайды [1, 125-126 б.]. Ендігі жерде вокал педагогы тек техникалық дағдыларды үйретуші емес, технология мен шығармашылық еркіндік арасындағы тепе-теңдікті қалыптастыратын бағыттаушы тұлғаға айналуы тиіс. Осы аспектіні елемей болашақ орындаушылардың кәсіби дамуына кері әсер етуі мүмкін.

Осылайша, жаһандану жағдайындағы эстрадалық вокал өнерінің дамуын жасанды интеллект ықпалы тұрғысынан зерттеу – тек теориялық қызығушылық тудыратын мәселе емес, жоғары оқу орындарындағы вокалдық білім берудің болашағына тікелей қатысты өзекті ғылыми-практикалық міндет болып табылады. Бұл мақала студенттер мен оқытушыларды жасанды интеллектке дайын шешім ретінде емес, саналы түрде басқарылатын шығармашылық ресурс ретінде қарауға жетелейді.

Жүргізілген зерттеу эстрадалық вокал өнерінің қазіргі даму үрдістерін жасанды интеллект технологияларымен өзара байланыста қарастыруға мүмкіндік берді және бірнеше мазмұндық әрі әдіснамалық нәтижелерді айқындады. Алынған деректер жасанды интеллекттің эстрадалық вокалға ықпалы тек орындаушылық сапаны жетілдірумен шектелмей, орындаушының кәсіби ойлау жүйесіне, шығармашылық шешім қабылдауына және оқу үдерісіне қатысу формасына тікелей әсер ететінін көрсетеді. Бұл жағдай эстрадалық вокалды оқыту әдістемесін жаңа қырынан қарастыруды талап етеді.

Жаһандану кеңістігінде эстрадалық вокал өнері дәстүрлі орындаушылық шеңберден шығып, цифрлық технологиялармен тоғысқан күрделі мәдени құбылысқа айналып отыр. Қазіргі музыкалық ортада жасанды интеллект тек дыбысты өңдеуші құрал рөлін атқармайды, ол шығармашылық процестің өз логикасына әсер ететін белсенді фактор ретінде байқалады. Әсіресе әннің мәтіні мен әуенін бір мезетте генерациялайтын онлайн платформалардың кең таралуы эстрадалық вокалдағы авторлық пен орындаушылық ұғымдарының арақатынасын қайта пайымдауға итермелейді [2, 167-175 б.].

Музыкалық материалды автоматты түрде құрастыратын жүйелер эстрадалық вокалдағы көркемдік өлшемдерге де ықпал етіп отыр. Алгоритмдер көбіне интонациялық дәлдік пен ырғақтық тұрақтылықты басты көрсеткіш ретінде ұсынады. Алайда эстрадалық вокал табиғатына тән тембрлік еркіндік, экспрессивті ауытқулар мен эмоциялық ерекшеліктер мұндай модельдерде екінші қатарға ығысады. Нәтижесінде орындаушылық стильдердің біртіндеп ұқсастануы байқалады, бұл шығармашылық даралықтың әлсіреуіне әкелуі ықтимал.

Әннің сөзін де, әуенін де жасанды интеллект арқылы бір сәтте жасау мүмкіндігі орындаушының шығармашылық тәжірибесіне ерекше ықпал етеді. Дайын генерацияланған музыкалық өніммен жұмыс істеу барысында орындаушы көбіне интерпретациямен ғана шектеліп, композициялық ойлау мен поэтикалық ізденіс кезеңдерін айналып өтеді. Бұл жағдай шығармашылық процестің ішкі тереңдігін қысқартып, музыкалық туындымен эмоциялық байланыс деңгейін төмендетуі мүмкін.

Педагогикалық тұрғыда бұл өзгерістер вокалдық білім беру жүйесіне жаңа талаптар қояды. Егер студент тек алгоритм ұсынған материалмен жұмыс істесе, музыкалық мәтінді талдау, көркемдік шешім қабылдау және авторлық жауапкершілік дағдылары жеткілікті деңгейде қалыптаспай қалуы мүмкін. Осыған байланысты жасанды интеллект құралдарын оқу үдерісінде көмекші механизм ретінде ғана пайдалану, ал шығармашылық шешімдерді адамның өзіне қалдыру маңызды.

Алдағы уақытта жасанды интеллекттің музыкалық генерация саласындағы ықпалы одан әрі күшейеді, бұған қазірдің өзінде жасанды интеллектпен жасалған әндердің әдеттегі түрде жарыққа шығып, тыңдармандардың қолдауымен хит тізімдеріне енуі дәлел болып отыр. Қазіргі музыкалық нарықта жас таланттар мен жаңа шыққан орындаушылар жасанды интеллект көмегімен тез жазылған композициялармен көріне бастап, бұған дейінгі шығармашылық ізденістің орнына алгоритмдік өнімді қолданысқа енгізуде. Бұл үрдіс сырт көзге қарағанда жаңалық пен мүмкіндіктің жарқын белгісі ретінде көрінуі мүмкін — танымалдықты жылдам арттыру, музыкалық контентті жедел өндіру және тенденцияларды жылдам ұстану секілді пайдасы бар.

Дегенмен бұл құбылыс эстрадалық вокал мамандары тарапынан әрқалай бағаланады: бірқатар орындаушылар мен продюсерлер жасанды интеллектті шығармашылық мүмкіндіктерді кеңейтетін заманауи құрал ретінде қабылдаса, тәжірибелі вокал педагогтары алгоритммен жасалған әндердің эмоциялық тереңдікті әлсіретіп, музыканы жаппай «контент өндірісіне» айналдыру қаупіне назар аударады [3, 127-134 б.].

Осы себепті технологиялық мүмкіндіктерді қолдану барысында эстетикалық өлшемдер мен мәдени жауапкершілікті сақтау — эстрадалық вокал өнерінің дамуы үшін басты қағидаға айналуы тиіс. Генерацияланған материалды аудиторияға ұсынбас бұрын оның көркемдік құндылығы, эмоционалдық

мазмұны және орындаушының ішкі шындығына сәйкестігі сыннан өтулері қажет. Бұл тек технологияны қолданудағы техникалық шектеулерді емес, сондай-ақ музыкалық өнердің этикасы мен мәдени миссиясын ескеруді қамтамасыз етеді.

Болашаққа бағытталған талдау жасанды интеллекттің эстрадалық вокал өнеріне ықпалы одан әрі тереңдей түсетінін көрсетеді. Алдағы кезеңде жасанды интеллект вокалдық стильді модельдеу, сахналық бейнені цифрлық болжау, аудитория реакциясын талдау сияқты бағыттарда қолданылуы мүмкін. Алайда бұл мүмкіндіктер шығармашылық еркіндікке қауіп төндірмеуі үшін, педагогикалық және мәдени шектеулердің айқын жүйесі қалыптастырылуы тиіс.

Практикалық тұрғыдан алғанда, зерттеу нәтижелері жоғары оқу орындарында эстрадалық вокалды оқытуда жасанды интеллектті қолданудың тиімді әдістерін ұсынуға мүмкіндік берді. Біріншіден, жасанды интеллект құралдарын сабақтың негізгі мазмұнын алмастыратын элемент емес, дайындық және өзіндік жұмыс кезеңдерінде қолдану орынды екені анықталды. Екіншіден, цифрлық талдау нәтижелері педагогтың көркемдік бағалауымен міндетті түрде салыстырылып, біржақты шешім қабылдауға жол бермеуі тиіс [4, 111-119 б.]. Үшіншіден, студенттерге жасанды интеллект ұсынған деректерді талдау және интерпретациялау мәдениетін қалыптастыру шығармашылық дербестікті сақтаудың маңызды шарты болып табылады.

Алынған нәтижелер жасанды интеллекттің эстрадалық вокал өнерінде екіжақты сипатқа ие екенін дәлелдейді. Ол бір жағынан вокалдық даярлықты жүйелеуге, оқу үдерісін дараландыруға және кәсіби бақылауды күшейтуге мүмкіндік берсе, екінші жағынан шығармашылық даралық пен көркемдік тәуекелге қауіп төндіруі ықтимал. Сондықтан жасанды интеллектті эстрадалық вокалға енгізу үдерісі технологиялық жетістік ретінде емес, саналы педагогикалық және мәдени жауапкершілік ретінде қарастырылуы тиіс.

Қорытынды

Жаһандану жағдайында эстрадалық вокал өнерінің даму логикасы жасанды интеллект технологияларының қарқынды енуімен тығыз сабақтасып жатыр. Бұл ықпал тек дыбысты өңдеу немесе техникалық процестерді автоматтандыру аясымен шектелмей, орындаушылық ойлау жүйесінің құрылымына, шығармашылық шешім қабылдау тетіктеріне және музыкалық білім берудің әдіснамалық негіздеріне тікелей әсер ететін күрделі құбылыс ретінде көрініс табады. Қазіргі кезеңде эстрадалық вокал дәстүрлі көркемдік тәжірибе мен цифрлық инновациялар түйіскен кеңістікке айналып, өнердің мазмұны мен мақсаттарын қайта пайымдауды талап ететін жаңа мәдени жағдай қалыптастыруда.

Зерттеу барысында жасанды интеллекттің эстрадалық вокал саласындағы рөлі көпқырлы әрі қайшылықты сипатқа ие екені анықталды. Бір жағынан, цифрлық технологиялар вокалдық дайындықты жүйелеуге, орындаушылық кемшіліктерді нақты айқындауға және оқу үдерісін дараландыруға кең мүмкіндіктер ашады. Бұл музыкалық білім беру сапасын арттырып, вокалдық дағдыларды қалыптастыруда объективті бағалау тетіктерін енгізуге жағдай жасайды. Екінші жағынан, жасанды интеллектке шектен тыс сүйену орындаушының интуитивті сезімталдығын әлсіретіп, шығармашылық тәуекелге бару қабілетін төмендетуі мүмкін. Мұндай жағдайда вокалдық интерпретация біріздендірілген үлгілерге түсіп, эстрадалық өнерге тән даралық пен эмоциялық тереңдікке қауіп төнеді.

Мақалада ұсынылған басты ғылыми ұстанымдардың бірі – жасанды интеллектті эстрадалық вокал өнерінде дайын әрі абсолютті шешім ретінде емес, саналы түрде басқарылатын, көркемдік мақсаттарға бағынышты шығармашылық ресурс ретінде қарастыру қажеттігі болып табылады [5, 157-166 б.]. Мұндай көзқарас технологияны орындаушының ішкі көркемдік интенциясына тәуелді етеді және шығармашылық процестің орталығында адам факторын сақтауға мүмкіндік береді. Бұл ұстаным педагогикалық тәжірибеде де маңызды өзгерістерге алып келеді: вокал педагогы тек техникалық бақылаушы емес, цифрлық деректерді көркемдік пайыммен ұштастыратын, студенттің тұлғалық және шығармашылық дамуын бағыттайтын кәсіби модератор рөлін атқара бастайды.

Зерттеудің практикалық маңызы жоғары оқу орындарында эстрадалық вокалды оқытуда жасанды интеллект құралдарын қолданудың мәдениеті мен этикасын қалыптастырумен тығыз байланысты. Ұсынылған тұжырымдар студенттердің технологиялық мүмкіндіктерді саналы әрі сындарлы пайдалануға үйренуіне, ал оқытушылардың оқу мазмұнын заманауи талаптарға сәйкес қайта құрылымдауына әдістемелік негіз бола алады. Бұл, өз кезегінде, болашақ орындаушылардың кәсіби өзіндік санасын, көркемдік жауапкершілігін және музыкалық талғамын дамытуға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, жаһандану жағдайындағы эстрадалық вокал өнерін жасанды интеллект ықпалы тұрғысынан зерттеу қазіргі музыкалық білім беру жүйесі үшін стратегиялық маңызы бар бағыттардың бірі болып табылады. Аталған мәселені тек технологиялық прогресс ретінде емес, мәдени, эстетикалық және педагогикалық жауапкершілік тұрғысынан қарастыру эстрадалық вокалдың көркемдік болмысын сақтай отырып, оның жаңа сапалық деңгейге көтерілуіне жол ашады. Зерттеу нәтижелері жасанды интеллект пен адам шығармашылығы арасындағы үйлесімді тепе-теңдікті қалыптастыруға және эстрадалық вокал өнерінің болашақ даму траекториясын айқындауға теориялық әрі практикалық үлес қосады.

Әдебиет:

1. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері. – Алматы : Рауан, 1998. – 256 б.
2. Қоңыратбаев Т. Қазақ музыкасының тарихы. – Алматы: Санат, 2001. – 312 б.
3. Сарыбаев Б. Қазақтың музыкалық аспаптары. – Алматы: Өнер, 1981. – 192 б.
4. Жұбанов А. Ғасырлар пернесі. – Алматы: Дайк-Пресс, 2002. – 304 б.
5. Мұхамбетова А. Қазақ дәстүрлі музыка мәдениеті. – Алматы: Ғылым, 2002. – 280 б.